

*Пихтін М. П.,**доктор юридичних наук, доцент,**доцент кафедри цивільного, господарського, адміністративного права та правоохоронної діяльності**Інституту права та суспільних відносин**Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»*

ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ДОКАЗІВ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

Анотація. У статті на основі чинного законодавства та думок науковців у галузі адміністративного права й процесу досліджено теоретичні аспекти правової регламентації доказів в адміністративному судочинстві. Автор зосереджує увагу на понятті доказів і їх класифікації в адміністративному процесі. Розглядається питання щодо таких ознак доказів, як належність та допустимість.

Ключові слова: докази, доказування, належність доказу, допустимість доказу, класифікація доказів, адміністративне судочинство, адміністративний процес, адміністративно-правове законодавство, норма права.

Постановка проблеми. Забезпечення прав, свобод і законних інтересів людини та громадянина належить до найважливіших функцій держави. Конституцією України визначено, що права й свободи людини, їх гарантії визначають зміст і спрямованість державної діяльності, їх закріплення та забезпечення є головним обов'язком держави. Реалізація цієї конституційної норми залежить від формування й ефективного функціонування інститутів публічної влади, зокрема адміністративної юстиції, процесуальною формою реалізації якої є адміністративне судочинство.

Чинні в Україні процедури розгляду адміністративно-правових спорів виявляються недостатньо ефективними, такими, що не забезпечують особам повноцінну реалізацію їхнього права на захист від чиновницького свавілля. Причина такого становища, як здається, полягає в тому, що порядок здійснення адміністративного судочинства належним чином не був урегульований. Знаковим для вирішення цієї важливої проблеми стало прийняття Кодексу адміністративного судочинства України, у якому врегульовано основні засади й повноваження адміністративних судів щодо розгляду справ адміністративної юрисдикції, порядок звернення до адміністративних судів та порядок здійснення адміністративного судочинства.

Теоретичні аспекти правової регламентації доказів в адміністративному судочинстві мають досить важливе значення для подальшого розвитку адміністративного судочинства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику правової регламентації доказів в адміністративному судочинстві розглядали багато вчених. Насамперед варто згадати праці В.Б. Авер'янова, В.Д. Бабкіна, В.М. Бевзенка, В.Н. Денисова, В.С. Журавського, О.В. Зайчука, А.А. Коваленко, І.О. Кресіної, О.М. Костенко, О.В. Кузьменко, Н.Р. Малишева, Р.С. Мельника, В.П. Нагребельного, І.Г. Оніщенко, Н.М. Оніщенко, Н.М. Пархоменка, В.І. Семчика, В.Ф. Сіренка, О.Ф. Скрипника, І.Б. Усенка, Н.М. Хуторяна, В.В. Цветкова, Я.М. Шевченка, Л.Є. Шкляр та багатьох інших авторів. Однак усі вони розкрили лише окремі аспекти адміністративно-правових засад у цій сфері. Питання, що будуть розглядатись у статті, є досить актуальними та потребують подальших теоретичних розробок.

Мета статті полягає в тому, щоб на основі чинного законодавства й думок учених із вказаної проблематики визначити теоретичні аспекти правової регламентації доказів в адміністративному судочинстві.

Вклад основного матеріалу дослідження. Невід'ємною складовою частиною будь-якої правової держави є забезпечення верховенства права, захист конституційних прав і свобод громадян, вирішення спорів адміністративного характеру між громадянами та органами, які здійснюють публічно-владні повноваження. З метою кваліфікованого й своєчасного розгляду та вирішення справ, які виникають з адміністративно-правових відносин, в Україні утворено систему адміністративних судів. Їх діяльність регулюється адміністративно-процесуальними нормами та спрямована на реалізацію норм відповідних матеріальних галузей права під час розгляду й вирішення індивідуальних конкретних справ, що має назву адміністративного процесу [1, с. 164]. З огляду на те, що докази є основою адміністративного процесу, варто зазначити, що від їх об'єктивності залежить законність прийнятого судом рішення.

Поняття доказів належить до фундаментальних категорій, адже від правильного його розуміння залежать і напрям пошуку доказів, і вміння їх використовувати в процесі встановлення істини.

Незважаючи на те, що поняття доказів нормативно закріплене, питання визначення доказів та їх видів залишається одним із найбільш суперечливих. Особливо яскраво це виявляється під час розгляду справ про адміністративні правопорушення, коли орган (посадова особа) зобов'язаний з'ясувати, чи було вчинено адміністративне правопорушення, чи підлягає особа адміністративній відповідальності. У цьому разі в основу покладені положення Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП), зокрема, його ст. 251 [2]. Однак суд під час вирішення спорів між фізичними особами та суб'єктами владних повноважень щодо оскарження рішень (постанов у справах про адміністративні правопорушення) керується нормами Кодексу адміністративного судочинства України.

Тепер розглянемо, що розуміють під терміном «докази» в адміністративно-правовому законодавстві та літературі. У ст. 251 КУпАП зазначено, що доказами в справі про адміністративне правопорушення є будь-які фактичні дані, на основі яких у визначеному законом порядку орган (посадова особа) встановлює наявність чи відсутність адміністративного правопорушення, винність цієї особи в його вчиненні та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи [3, с. 478]. Водночас Кодекс адміністративного судочинства України в ст. 69 говорить про те, що доказами в адміністративному судочинстві є будь-які фактичні дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин, що обґрунтують вимоги й заперечення осіб, які беруть участь у справі, та інші обставини, що мають значення для правильного вирі-

шення справи [4, с. 512]. Чи немає в цьому суперечності? Ніби ні, адже в основі формування поняття «докази» лежать ті ж фактичні дані. Вони у свою чергу є нічим іншим, як відомостями про факт, тобто це інформація, за допомогою якої можна пізнати (з'ясувати) сам факт. Відомості про факт подаються до суду для аналізу адміністративним судом певної події, дії або юридичної обставини. На основі цієї інформації суд вирішує, що було передумовою для звернення до суду. Тому співвідношення факту та відомостей про факт розкривається певним чином. Так, факт – це явище об'єктивної соціальної дійсності; факти існують незалежно від того, чи знають про них особи, які здійснюють судовий розгляд. Натомість відомості про факт – це інформація, за допомогою якої ми можемо пізнати факт; істинна інформація приводить до того, що можливість пізнання факту стає дійсністю, а помилкова інформація перешкоджає реалізації цього [5, с. 267].

Як уже зазначалося, докази мають велике значення для правильного вирішення справи, адже саме на їх основі ґрунтується повне, всебічне та об'єктивне з'ясування обставин кожної справи. Докази повинні отримуватись у встановленій процесуальним законом формі. Недотримання чи порушення форми отримання доказів зумовлює те, що під час вирішення справи судом вони не будуть братись до уваги. Однак під час розгляду справи в адміністративному судочинстві для використання доказів необхідно, щоб вони відповідали таким ознакам, як належність і допустимість. Відносний доказ – це доказ, зміст якого відтворює (приблизно чи вірогідно) фактичну обставину, що має значення для правильного вирішення справи. Допустимим вважається той доказ, який був отриманий у встановленому законом порядку та передбаченими способами, а також коли законодавець допускає його використання. Встановлені правила допустимості й відносності доказів є гарантом їх достовірності та істинності [3, с. 601–602].

На думку А.Т. Комзюка, В.М. Бевзенка та Р.С. Мельника, можна зробити такі висновки про ознаки доказів:

- докази – це будь-які фактичні дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність оспорюваних обставин;
- докази як відомості про факти являють собою відображення реальних фактів, є їх відтворенням, що дає змогу говорити про властивість цих фактів уже після того, як вони стали надбанням минулого;
- докази можуть бути представлені в різній формі. Так, фактичні дані, що мають значення для правильного вирішення справи, можуть бути отримані (встановлені) судом на підставі пояснень сторін, третіх осіб і їх представників, показань свідків, письмових та речових доказів, висновків експертів;
- докази отримуються у встановленій процесуальним законом формі. Недотримання (порушення) форми отримання доказів зумовлює те, що вони під час вирішення судом справи не будуть братись до уваги;
- докази, які використовують для прийняття об'єктивного, повного й законного рішення в адміністративній справі, мають відповідати певним вимогам, тобто докази мають бути належними та допустимими;
- жоден доказ, який містить інформацію про предмет доказування (обставини публічно-правового спору), не має для суду наперед встановленої сили [6, с. 67].

Наведені ознаки характеризують правову природу (сутність) судових доказів. Виключення принаймні однієї з вказаних ознак доказів унеможливило здійснення всього процесу доказування загалом, оскільки доказ, позбавлений, наприклад,

процесуальної форми чи пізнавального змісту або залучений у процес із порушенням встановленого порядку, взагалі перестає бути доказом.

Окрему увагу варто присвятити класифікації доказів, адже це допомагає правильно організувати процес їх збирання, дослідження й оцінювання. Завдяки класифікації доказів, які використовуються в адміністративному судочинстві, можна відповісти на низку практичних питань, зокрема: чи стосується доказ публічно-правового спору загалом та якою мірою (тобто питання належності певного доказу до адміністративної справи); наскільки повно доказ підтверджує наявність чи відсутність певних обставин публічно-правового спору; яким є джерело походження доказів, що використовуються в адміністративній справі; яким чином (у якій формі) доказ відтворений ззовні, тобто у вигляді чого він представлений; чи дотримано вимоги процесуального закону щодо форми й способу отримання доказу [4, с. 209].

Традиційно науковці об'єднують усі докази в три основні групи, виділяючи відповідні критерії їх класифікації: джерело одержання відомостей, зв'язок з обставинами, що підлягають доказуванню (зв'язок із предметом доказування), спосіб утворення.

Залежно від джерела одержання відомостей про обставини публічно-правового спору докази можуть бути особистісними, речовими та змішаними. Особистісні походять від конкретної особи (наприклад, від свідків, сторін, третіх осіб тощо). Речовими є докази, що пов'язані з об'єктами матеріального світу, речами (письмові та речові докази). Змішаними є докази, які поєднують у собі ознаки та різні види доказів [7, с. 36–38].

Залежно від зв'язку доказів з обставинами, що підлягають доказуванню, докази можуть бути прямими та непрямими, тобто опосередкованими. Прямі докази – це докази, які однозначно вказують на наявність чи відсутність певних фактичних обставин публічно-правового спору, що мають значення для правильного його вирішення по суті. Непрямі, або, як їх ще називають, опосередковані, побічні докази, дають змогу зробити припущення про наявність чи відсутність обставин, які необхідно встановити та довести в судовому засіданні [7, с. 39–41].

Залежно від способу утворення (процесу формування) докази можуть бути первинними та похідними. Первинні докази – це докази, які безпосередньо формуються під впливом подій (досліджуваних фактів), що встановлюються й перевіряються в судовому засіданні, тобто це першоджерела, що вбирають у себе фактичні обставини та фіксуються на відповідному носіїві інформації (наприклад, оригінал документа). Похідні докази – це докази, які відтворюють зміст іншого доказу, тобто несуть у собі інформацію, що зафіксована в них не внаслідок самих обставин, а завдяки перенесенню даних з іншого джерела (наприклад, копія документа). Як правило, похідні докази можна використовувати для перевірки первинних доказів [7, с. 42–45].

Висновки. Варто зазначити, що значна частина процесуальної діяльності учасників адміністративного судочинства пов'язана з встановленням істини в адміністративній справі, доведенням та перевіркою фактичних обставин публічно-правового спору. Таку діяльність прийнято називати доказуванням. Тому під час розгляду й вирішення публічно-правового спору фактичні обставини справи встановлюються за допомогою чітко визначеного кола засобів доказування (джерел доказів).

Таким чином, доказами в адміністративному судочинстві є будь-які фактичні дані, на підставі яких суд встановлює на-

явність або відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги й заперечення осіб, які беруть участь у справі, та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи, адже саме на їх основі ґрунтується повне, всебічне та об'єктивне з'ясування обставин кожної справи.

Література:

1. Кузьменко О.В. Теоретичні засади адміністративного процесу : [монографія] / О.В. Кузьменко. – К. : Атіка, 2005. – 352 с.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 1 квітня 2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/ed20160401>.
3. Калюжний Р.А. Кодекс України про адміністративні правопорушення: науково-практичний коментар / Р.А. Калюжний, М.І. Іншин, І.М. Шопіна. – 4-те вид., зі змін. та доп. – К. : Алерта ; ЦУЛ, 2011. – 712 с.
4. Кодекс адміністративного судочинства України: науково-практичний коментар / [С.В. Ківалов, С.О. Харитонов, О.І. Харитонова та ін.] ; за ред. С.В. Ківалова, О.М. Пасенюка, О.І. Харитоновой. – К. : Правова єдність, 2009. – 656 с.
5. Цветкова В.В. Поняття доказів у адміністративному судочинстві України / В.В. Цветкова // Держава і право. – 2010. – Вип. 48. – С. 267–270.
6. Бевзенко В.М. Ознаки доказів / В.М. Бевзенко, А.Т. Комзюк, Р.С. Мельник // Юридична книга. – 2013. – № 3. – С. 57.
7. Кресіна І.О. Класифікація доказів за критеріями / І.О. Кресіна // Вісник права. – 2012. – № 7. – С. 35–45.
8. Смокович М.І. Адміністративне судочинство як елемент конституційного ладу / М.І. Смокович // Юридична Україна. – 2011. – № 9. – С. 23–28.
9. Куйбіда Р.О. Адміністративне судочинство: ключові проблеми і напрями їх подолання / Р.О. Куйбіда, Т.В. Руда // Вісник Вищого адміністративного суду України. – 2008. – № 4. – С. 51–54.
10. Усенко І.Б. Перевантаженість адміністративних судів / І.Б. Усенко // Національний юридичний журнал. – 2015. – № 9. – С. 136–139.

Пыхтин Н. П. Правовая регламентация доказательств в административном судопроизводстве: теоретические аспекты

Аннотация. В статье на основе действующего законодательства и мнений ученых в области административного права и процесса исследованы теоретические аспекты правовой регламентации доказательств в административном судопроизводстве. Автор сосредоточивает внимание на понятии доказательств и их классификации в административном процессе. Рассматривается вопрос о таких признаках доказательств, как относимость и допустимость.

Ключевые слова: доказательства, доказывание, относимость доказательства, допустимость доказательства, классификация доказательств, административное судопроизводство, административный процесс, административно-правовое законодательство, норма права.

Pykhtin M. The legal regulation of evidence in administrative proceeding: theoretical aspects

Summary. The article examines the theoretical aspects of the legal regulation of evidence in administrative legal proceedings on the basis of the current legislation and the opinions of scientists in the field of administrative law and process. The author focuses on the concept of evidence and its classification in the administrative process. The question of such signs of evidence as relevance and admissibility is considered.

Key words: evidence, proving, relativity of evidence, admissibility of evidence, classification of evidence, administrative proceeding, administrative process, administrative law, rule of law.